

Κογκίδου Δ. (2004). Πλουραλισμός Μορφών Διαβίωσης και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, *Δελτίο*, 32, 11-15. Αθήνα: Σχολή Παναγιωτόπουλου.

Πλουραλισμός μορφών διαβίωσης και διαπολιτισμική εκπαίδευση

Της Δήμητρας Κογκίδου

Η ενασχόληση με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ταυτίζεται τις περισσότερες φορές με τον προβληματισμό σχετικά με την ανάγκη αλλαγών στο περιεχόμενο και στον τρόπο διδασκαλίας σε τάξεις με εθνικά ή/και γλωσσικά μικτό μαθητικό πληθυσμό (βλ. σχετικά Γκόβαρης, 2001, Παλαιολόγου και Ευαγγέλου 2003). Στο πλαίσιο αυτό διαδεδομένη είναι η άποψη ότι η εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σχολείο έρχεται να απαντήσει αποκλειστικά στις συνέπειες του φαινομένου της μετανάστευσης που από την τελευταία δεκαετία του εικοστού αιώνα προσέλαβε τεράστιες διαστάσεις, και μάλιστα με κύριο στόχο την πρόληψη σχολικής αποτυχίας στην περίπτωση των παιδιών των μεταναστών. Η άποψη αυτή ανταποκρίνεται μόνο μερικώς στην αλήθεια και η ευρεία διάδοσή της είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι πολλοί παρατηρητές άθελά τους επιλέγουν μια οπτική γωνία που περιορίζει το οπτικό πεδίο.

Στην πραγματικότητα η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί συνέπεια βαθιών κοινωνικών αλλαγών που είχαν ως αποτέλεσμα τον πλουραλισμό των μορφών

διαβίωσης -τόσο εκείνων που συνυπάρχουν σε ένα χώρο και αναφέρονται σε διαφορετικούς ανθρώπους όσο και αυτών που συνυπάρχουν σε έναν και τον αυτόν άνθρωπο και εκφράζονται σε διαφορετικά περιβάλλοντα- και τη διεθνοποίηση των συνθηκών ζωής. Οι διαφορετικοί πολιτισμοί των μεταναστών αποτελούν μια έκφανση αυτού του γενικότερου φαινομένου, και μια διαπολιτισμική εκπαίδευση που θεμελιώνεται και προσανατολίζεται απλώς σε αυτή τη μερικότητα κινδυνεύει με αποτυχία. Για το λόγο αυτό, στην παρούσα εργασία στην αρχή περιγράφω τα συμφραζόμενα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και στη συνέχεια παρουσιάζω σε αδρές γραμμές το ευρύτερο πεδίο στο οποίο από τη φύση της αναφέρεται η διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Εκπαίδευση μειονοτήτων και διαπολιτισμική εκπαίδευση

Οι μάχιμοι εκπαιδευτικοί οδηγούνται στην ενασχόληση με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση εξαιτίας ενός συγκεκριμένου γεγονότος: ότι στις τάξεις τους φοιτούν παιδιά που εξαιτίας της καταγωγής τους έχουν διαφορετική μητρική γλώσσα από εκείνη των εκπαιδευτικών και της πλειονότητας των ελλήνων συμμαθητών και των ελληνίδων συμμαθητριών. Στην ιδιαιτερότητα αυτή που είναι πολύ σημαντική για την εκπαιδευτική διαδικασία, έρχονται να προστεθούν οι διαφορετικές συμπεριφορές σε πολλούς τομείς, η διαφορετική ιεραρχία αξιών, τα διαφορετικά πρότυπα ζωής και οι διαφορετικές στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων τόσο των παιδιών όσο και των γονέων τους. Επιπλέον, οι ευαίσθητοι/ες εκπαιδευτικοί προβληματίζονται γύρω από τις σχέσεις των ντόπιων παιδιών με τα παιδιά των μειονοτήτων και για τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα τελευταία σε ένα περιβάλλον

που δεν είναι οικείο και δεν χαρακτηρίζεται πάντοτε από τα γνωρίσματα μιας ανοιχτής κοινωνίας.

Για όλους τους παραπάνω λόγους οι εκπαιδευτικοί αμφιβάλλουν για τις δυνατότητες που έχουν να ανταποκριθούν πλήρως στα καθήκοντά τους σε ό,τι αφορά την επιτυχία όλων ανεξαιρέτως των παιδιών, όταν διδάσκουν σε ένα παραδοσιακό πλαίσιο και με ένα παραδοσιακό τρόπο, και γι' αυτό αναζητούν νέες μορφές οργάνωσης της διδασκαλίας. Θεωρούν, δηλαδή, ότι στο παραδοσιακό σχολείο ελλοχεύει ο κίνδυνος να μείνουν πίσω τα παιδιά με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο ή/και να αντιμετωπίσουν πολλά ψυχικά προβλήματα εξαιτίας της αγνόησης ή περιφρόνησης των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων τους. Συνεπώς, οι εκπαιδευτικοί αναζητούν μια δυνατότητα για να αντιμετωπίσουν την ιδιαίτερη κατάσταση και προσβλέπουν στη διαπολιτισμική εκπαίδευση ως μια τέτοια δυνατότητα. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης, η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί μια ειδική εκπαιδευτική διαδικασία στην οποία ενσωματώνονται κάποια στοιχεία του πολιτισμού των «διαφορετικών» παιδιών, και αποσκοπεί στην ενίσχυση των μαθησιακών κινήτρων και της αυτοεικόνας των παιδιών των μειονοτήτων ως αποτέλεσμα της αναγνώρισης που απολαμβάνει ο ιδιαίτερος πολιτισμός τους από τα παιδιά της πλειονότητας. Διαπολιτισμική εκπαίδευση αυτού του τύπου περιλαμβάνει κυρίως τη διδασκαλία στοιχείων της μουσικής παράδοσης, της ιστορίας, λογοτεχνίας και των θρησκευτικών τελετών των μειονοτήτων, τη χρήση της μητρικής γλώσσας στην προετοιμασία ένταξης, την αναγνώριση της σημασίας των πολιτισμών καταγωγής στις σχολικές εορτές και άλλα παρόμοια που στόχο έχουν την ταύτιση των παιδιών με τον κυρίαρχο πολιτισμό του σχολείου, χωρίς ρητή απόρριψη του πολιτισμού των γονέων.

Σε όλες πάντως τις προσεγγίσεις η διαπολιτισμική εκπαίδευση θεωρείται ότι αποτελεί κυρίως απάντηση στα προβλήματα που συνεπάγεται η παρουσία παιδιών με ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά στα μέχρι πρόσφατα ομοιογενή ως προς τον πολιτισμό σχολεία και ωφελεί κατά πρώτο λόγο τα παιδιά των μειονοτήτων και περιθωριακά μόνο τα παιδιά της πλειονότητας. Χαρακτηριστικές για τους σκοπούς και το περιεχόμενο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο πλαίσιο του ελληνικού σχολείου είναι οι απόψεις που διατυπώνονται στα σχετικά νομοθετήματα. Έτσι, στο νόμο για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση (Ν. 2413, 17-6-1996) οι σκοποί και το πλαίσιο εφαρμογής περιγράφονται ως εξής:

«1. Σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η οργάνωση και λειτουργία σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες.

2. Στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντίστοιχων δημόσιων σχολείων, τα οποία προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών».

Περισσότερο αποκαλυπτική της σχετικής αντίληψης είναι η αιτιολογία της υπουργικής απόφασης της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1999 με θέμα «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων», στην οποία αναφέρεται ότι ιδρύονται «προκειμένου η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών να γίνει περισσότερο αποτελεσματική και συμμετοχική-ενεργητική, ώστε οι μαθητές αυτοί να ενταχθούν ομαλά και ισόρροπα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα».

Προφανώς, υπάρχει μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στις απόψεις των εκπαιδευτικών, που είναι αποτέλεσμα των ανησυχιών τους μπροστά στο φαινόμενο της ανομοιογένειας των τάξεών τους, και στις απόψεις των πολιτικών της εκπαίδευσης, που αντιλαμβάνονται τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ως δέσμη μέτρων για την ένταξη παιδιών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες στο υπάρχον σχολείο. Όμως, αυτή η αντίληψη για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση περιορίζει τα πεδία στα οποία είναι απαραίτητη η εφαρμογή της και κατ' αυτόν τον τρόπο υπονομεύει τις δυνατότητες επιτυχίας της ακόμη και στον περιορισμένο τομέα της ένταξης παιδιών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες στο υπάρχον σχολείο. Στην πραγματικότητα είναι πολύ βαθύτερες οι αιτίες που υποχρεώνουν τα εκπαιδευτικά συστήματα του 21^{ου} αιώνα να υιοθετήσουν σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς του εκπαιδευτικού έργου μια διαπολιτισμική προσέγγιση (βλ. Wulf, 1995).

Σύγχρονες μορφές διαβίωσης και σχολείο

Οι βαθιές πολιτισμικές αλλαγές που άλλαξαν ριζικά την εικόνα των ευρωπαϊκών κοινωνιών στις τελευταίες δεκαετίες και απαιτούν τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος δεν συνδέονται αποκλειστικά, ούτε κυριαρχικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης -συνδέονται με το, ευρύτερο, φαινόμενο του πλουραλισμού των μορφών διαβίωσης και της διεθνοποίησης των συνθηκών ζωής των ανθρώπων. Ο Perotti (1994: 23) αναρωτιέται για τους λόγους που εμπόδισαν τα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης να αναγνωρίσουν έγκαιρα την ανάγκη προσανατολισμού τους στον «κοινωνικό και πολιτισμικό πλουραλισμό της κοινωνίας»:

«Ήταν πράγματι αναγκαίο να περιμένουμε την εγκατάσταση στη Δυτική Ευρώπη εκατομμυρίων μεταναστών από άλλες ηπείρους στις δεκαετίες του 1970 και του 1980 για να αναγνωρίσουμε την πολυπολιτισμική φύση της κοινωνίας; Δεν υπήρχαν άνθρωποι που ήταν 'διαφορετικοί' πριν από την πρόσφατη άφιξη και εγκατάσταση των μεταναστών; Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες έγιναν πολυπολιτισμικές πολύ πριν από τις τελευταίες δεκαετίες. Η εγκατάσταση των μεταναστών απλώς πρόσθεσε νέες 'μειονότητες' στην κοινότητα της Ευρώπης και τόνισε τον κοινωνικό και πολιτισμικό πλουραλισμό που ήδη υπήρχε».

Ο Perotti επισημαίνει στη συνέχεια πως το γεγονός ότι στη σύγχρονη σκέψη ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας των σύγχρονων ευρωπαϊκών κοινωνιών καταγράφεται ως αποτέλεσμα των πρόσφατων μεταναστεύσεων και όχι ως χαρακτηριστικό του οποίου οι ρίζες χάνονται στην ιστορία της Ευρώπης, έχει σοβαρές επιπτώσεις στη διαχείριση του φαινομένου: η ετερότητα συνδέεται με τους μετανάστες και προσλαμβάνεται ως πρόβλημα ή/και απειλή. Συνέπεια της αντίληψης αυτής αποτελεί η διαμόρφωση μιας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης περιορισμένου χαρακτήρα, όπως αυτή που περιέγραψα παραπάνω για την περίπτωση της Ελλάδας, συμπληρωμένη κατά περίπτωση με προγράμματα αντιμετώπισης αρνητικών στερεοτύπων και καλλιέργειας της ανεκτικότητας. Προγράμματα, με περιορισμένη κατά κανόνα επιτυχία (βλ. σχετικά Kongidou & Tsiakalos, 1992).

Ξαφνιάζει η καθυστέρηση των εκπαιδευτικών συστημάτων να προσαρμοστούν στην πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών, και εξηγείται μόνο με την έμφυτη αδράνειά τους, καθώς πλουραλισμός των μορφών διαβίωσης γίνεται εύκολα αντιληπτός σε πολλούς τομείς της καθημερινότητας και πολλές πτυχές του έχουν περιγραφεί εκτενώς στην επιστημονική βιβλιογραφία. Χαρακτηριστικά

παραδείγματα αποτελούν οι νέες μορφές οικογενειακής οργάνωσης (βλ. Κογκίδου, 1995), τα ποικίλα πρότυπα ζωής, οι αποκλίνοντες μεταξύ τους τρόποι ψυχαγωγίας, οι διαφορετικές επιλογές στους τομείς της διατροφής και της ενδυμασίας και πολλά άλλα που συνήθως χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν και να ορίσουν τους ιδιαίτερους πολιτισμούς, και συνεπώς και τον πολιτισμό ενός ανθρώπου με αντίστοιχη καταγωγή. Όμως, όπως εύκολα διαπιστώνεται, σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις οι κοινωνίες μας όχι μόνο δεν χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια αλλά αντίθετα χαρακτηρίζονται από έντονο και αυτονόητο, πλέον, πλουραλισμό. Επιπρόσθετα, η υπέρβαση των εθνικών συνόρων στην πολιτική και οικονομική οργάνωση της Ευρώπης συνεπάγεται την εύκολη μετακίνηση των ανθρώπων και, συνεπώς, τη συμμετοχή τους σε διαφορετικές μορφές διαβίωσης ή/και την «εξαγωγή» των δικών τους «παραδοσιακών» μορφών διαβίωσης σε άλλους τόπους. Μάλιστα, με βάση τις τάσεις που διαφαίνονται σε σχέση με την οικονομική και πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης, μπορούμε βέβαια να ισχυριστούμε ότι το φαινόμενο αυτό, της διεθνοποίησης των συνθηκών ζωής και του πλουραλισμού των μορφών διαβίωσης, θα γίνει ακόμη πιο έντονο στο μέλλον και θα αναδειχτεί σε αυτονόητο χαρακτηριστικό των κοινωνιών της Ευρώπης.

Η σημαντική διαφορά ανάμεσα στη σύγχρονη πολυπολιτισμικότητα και την παλαιότερη συνίσταται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι σήμερα, σε αντίθεση με παλιότερες εποχές, «ανήκουν» σε κάποιο ιδιαίτερο πολιτισμό μόνον εν μέρει, και «σφραγίζονται» από αυτόν μόνον σε μερικούς τομείς, ενώ έχει γίνει κανόνας η επιλογή και η εναλλαγή του πολιτισμού - γεγονός που αποτελεί τόσο αποτέλεσμα όσο και αφετηρία του πλουραλισμού των μορφών διαβίωσης και της διεθνοποίησης των συνθηκών ζωής. Συνεπώς, η διαπολιτισμική εκπαίδευση καλείται να προετοιμάσει τους νέους ανθρώπους για τη ζωή σε

μια τέτοια κοινωνία, γιατί σε αυτή την κοινωνία θα ζήσουν οι ίδιοι, και πρέπει να μπορούν να το κάνουν με επιτυχία -προς ίδιον όφελος. Απότοκο αυτής της εκπαίδευσης, και μόνον αυτής, θα είναι και αυτό που επιδιώκει η παραδοσιακή διαπολιτισμική εκπαίδευση: η προθυμία και η ικανότητα ειρηνικής διαχείρισης της εθνικής ετερότητας και των πολιτισμικών στοιχείων που συνδέονται με αυτήν.

Στο πλαίσιο αυτών των κοινωνικών αλλαγών το σχολείο, αντίθετα με τις απόψεις που το θέλουν να «περιθωριοποιείται όλο και περισσότερο από ένα μαζικό και τυποποιημένο βιομηχανικό πολιτισμό» (Μάρκου, 1996: 59) έχει να παίξει ένα σημαντικό ρόλο.

Βιβλιογραφία

Γκόβαρης, Χρήστος (2001) *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ατραπός.

Κογκίδου, Δήμητρα (1995) *Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική πολιτική*. Αθήνα: Λιβάνης

Μάρκου, Γεώργιος Π.(1996) *Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας - Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ -Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Παλαιολόγου, Νεκταρία & Ευαγγέλου, Οδυσσέας (2003) *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική - Εκπαιδευτικές, Διδακτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ατραπός.

Kongidou, Dimitra & Tsiakalos, Georgios (1992) "Praktische Modelle antirassistischer Arbeit". Στο: Rudolf Leiprecht (Hg.) *Unter Anderen - Rassismus und Jugendarbeit*. DISS, Duisburg, pp. 63-76

Perotti, Antonio (1994) *The case for intercultural education*. Council of Europe Press, Strasbourg.

Wulf, Christof (Ed) (1995) *Education in Europe - An Intercultural Task*. Münster, New York: Waxmann.